

Література

1. Рішення НБУ від 30.12.2008 р. Про розподіл банків на групи. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua>.
2. **Гриньков Д.** Малолитражные // Бизнес. – 2009 – № 25. – С. 24-26.
3. **Структура власного капіталу банків України за станом на 01.04.2009 р. у розрізі банків** // Вісник НБУ, 2009. – № 6. – С.60-65.
4. **Малі банки на ринку фінансових та банківських продуктів і послуг.** [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ksh.dp.ua/?p=806>.
5. **Савченко О.** Україна сьогодні: банки, економіка, політика // Банківська справа. – 1997. – № 5. – С.12-14.
6. **Основні показники діяльності банків України на 1 травня 2009 р.** // Вісник НБУ. – 2009. – № 6. – С. 45.
7. **Реверчук Л.С.** Малі банки в Україні: кількісні та якісні ознаки // Стратегія формування відкритої господарської системи в Україні : матер. Міжнар. наук. студентсько-аспірантської конф. 16-17 травня 2008 р. – Львів, 2008. – С. 317-318.
8. **Реверчук С.К.** Грошово-банківські системи зарубіжних країн : навч.-метод. посібн. – Львів : Вид-во "Тріада плюс", 2007. – 160 с.
9. **Аксьонов В.** Виступ на IV з'їзді АУБ // Банківська справа. – 1995. – № 3. – С. 32-34.
10. **Мочерний С.В.** Банківська система України / С.В. Мочерний, Л.С. Тришак. – Львів : Вид-во "Тріада плюс", 2004. – 304 с.

Лукановска И.Р. Развитие малого банководства в Украине: количественные и качественные признаки

Проанализировано основные тенденции и проблемы развития малых банков в Украине. Обоснована необходимость повышения их конкурентоспособности. Установлено, что отношение правительства, а также недоверие общества не только к малой, но и всей банковской системы Украины, значительно сдерживает развитие малого банководства.

Ключевые слова: банковская система, малые банки, качественные признаки малого банководства.

Lukanovska I.R. Development of small banks in Ukraine: quantitative and qualitative characteristics

In this article the main tendencies and problems of development of small banks in Ukraine are being analyzed. It is grounded the necessity of competitiveness increasing. Described that attitude of government, and also mistrust of society, is not only toward small but also all of the banking system of Ukraine, considerably restrains development of small banking.

Keywords: banking system, small banks, qualitative characteristics of small banks.

УДК 332.025.28

Ст. викл. **В.О. Мандрик**, канд. екон. наук –
НЛТУ України, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ВУГІЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ

Проаналізовано стан та основні проблеми приватизації вугільної промисловості України. Акцентовано увагу на енергетичній безпеці країни. Розглянуто екологічний складник приватизації, а також можливість використання вугілля як сировини для виробництва синтетичного рідкого пального. Зроблено висновки щодо перспективи подальшої приватизації вугільних підприємств на основі концесійних угод.

Ключові слова: вугільна промисловість, приватизація, енергетична безпека країни, концесійна угода.

Вугільна промисловість України зазнала значного спаду видобування у 1990-х роках ХХ ст. Однак, на відміну від країн Німеччини чи Великої Британії, в яких до спаду вуглевидобування спричинилися висока вартість робочої сили та енергії, а також дешевший імпорт, в Україні спад вуглевидобутку відбувався паралельно із загальним економічним спадом того часу. Надання державної допомоги вугільним шахтам, яке здійснюють всі уряди, обґрунтовувалось важливістю енергетичної безпеки. Щодо забезпечення енергетичної безпеки країни, то ситуація буде зрозумілою, якщо розглянути виробництво електроенергії в Україні. А саме, понад 1/2 всієї електроенергії виробляють теплові електростанції (ТЕС). Вони працюють на вугіллі, газі, мазуті, тому розміщуються поблизу джерел палива і споживача [3]. Запаси вугілля в Україні здатні забезпечити потреби країни більш, ніж на 450 років. Його ціна у 2,5 рази нижча від еквівалентної ціни нафти та в 1,3 – природного газу. Тому в майбутньому передбачено збільшення обсягів використання вугілля в теплоенергетиці [6]. На атомних електростанціях (АЕС) виробляється майже 2/5 електроенергії країни. Гідроелектростанції дають майже 5 % електроенергії [3]. Вугілля залишиться технологічною сировиною для забезпечення розвитку металургійного комплексу (49,7 %) (металургійних та коксохімічних заводів) [6]. Сучасний стан вуглевидобутку умовно стабільний, проте перспектива його зростання на сьогодні є малоімовірною. Здебільшого це пов'язано з високою зношеністю основних фондів та недостатністю бюджетного фінансування для їх оновлення. Така ситуація тривала впродовж 1990-х років ХХ ст., тому було прийнято рішення про приватизацію підприємств вугільної промисловості.

Метою дослідження є проаналізувати доцільність проведення приватизації вугільних шахт України та запропонувати варіант вирішення цього питання – концесійну угоду.

Сучасний стан приватизації підприємств вугільної промисловості України є складним і потребує комплексного вирішення. Україна пережила низку неоднозначних спроб приватизації підприємств галузі. В управлінні вугільною промисловістю за попередні роки можна відзначити певні прорахунки та помилки, які, на жаль, зумовлені необґрунтованими організаційними діями за умови вирішення складних комплексних економічних проблем, тоді, коли намагання отримати бажаний результат у якомога стисліші терміни обернулися новими, не менш загрозливими проблемами екологічного та соціального характеру. Особливістю приватизації підприємств галузі є також непрозорі рішення щодо приватизації певних підприємств.

У вугільній промисловості України функціонує 167 шахт і 3 розрізи різних форм власності. З них 10 шахт перебувають частково у державній та приватній власності, 10 – повністю у приватній власності, 4 – підприємства є в оренді, 20 – державні акціонерні компанії і 123 – державні підприємства. Державна власність підприємств вугільної галузі становить 93 %, а частка приватних підприємств у видобуванні вугілля в Україні – понад 35 % [7].

Позитивним результатом на приватизованих і орендованих шахтах стало значне збільшення видобування вугілля порівняно з державними під-

приємствами. Так, темпи росту видобування вугілля на приватних шахтах на 5 % вищі ніж на державних, темпи росту зарплати вищі на 7 %, а капітальних вкладень – на 50 %. При цьому темпи росту собівартості вугілля залишалися приблизно однаковими [7].

З моменту приватизації "Павлоградвугілля" видобуток збільшився на 1 млн 5 тис. т вугілля, або на 9,7 % порівняно з аналогічним попереднім періодом. На шахті "Комсомолец Донбасу" видобуток вугілля збільшився на 530 тис. т, що на 28 % більше, ніж на момент приватизації. У шахту "Комсомолец Донбасу" протягом перших чотирьох років роботи нового власника залучено 227,7 млн грн інвестицій, а у ВАТ "Павлоградвугілля" за перших дев'ять місяців з моменту приватизації – 154 млн грн. Зрушення є також і в соціальній сфері підприємств, а саме – вводяться нові соціальні пільги [7].

У цьому випадку мова йде про відносно нові шахти, в які держава вклала достатньо коштів і котрі мають достатньо високий промисловий потенціал. Однак потрібно взяти до уваги, що більшість шахт побудовано в 50-х – 60-х роках ХХ ст. і раніше. Тому їхній шахтний фонд значно застарів і приватизація не дасть таких позитивних результатів [7].

Поряд з цим, деякі приватизовані підприємства продовжують отримувати державну підтримку переважно завдяки тому, що їхні власники занижують прибутковість своїх підприємств шляхом ціноутворення. Найцікавіше, що приватизовані сьогодні вугільні підприємства є здебільшого фінансово привабливими, а непривабливі та безперспективні надалі продовжують залишатись у власності держави.

Іншим, проте також важливим моментом приватизації, є екологічні небезпеки, які можуть виникати під час приватизації підприємств вугільної промисловості (шахт, розрізів), їх подальшої експлуатації та закриття новим власником. Зобов'язання ВАТ, які прописані у Типовому договорі приватизації вугільних підприємств, передбачають:

- відповідно до пункту 12.1.7 Типового договору, ВАТ має забезпечити приведення земельних ділянок, які вивільняються (у разі їх консервації або завершення на них видобутку), у стан, придатний для використання за призначенням, відповідно до Земельного кодексу України;
- відповідно до пункту 12.1.10 Типового договору, забезпечити виконання ВАТ екологічних вимог у сфері проведення гірничих робіт та інших вимог, передбачених законодавством про охорону навколишнього природного середовища, та вирішувати еколого-гідрологічні проблеми, які виникають у процесі експлуатації та закриття шахти (розрізу);
- відповідно до пункту 12.1.11 Типового договору, забезпечувати на ВАТ постійне проведення моніторингу екологічного стану довкілля в межах гірничого відводу шахти (розрізу) [5].

Таким чином, новий власник гірничодобувного підприємства, відповідно до укладеного ним договору, має здійснити ліквідацію гірничого підприємства та рекультивацію земель за свої кошти. Зважаючи на те, що ліквідація гірничого підприємства та рекультивація порушених земель буде здійснюватись лише після відпрацювання шахтою родовища, то реалізація цих заходів є сумнівною, оскільки сума коштів на їх реалізацію перебувають у межах 60-100 млн грн [2].

Відповідно до пункту 26 Типового договору купівлі-продажу пакету акцій відкритого акціонерного товариства шахти (розрізу), у разі невиконання однією із сторін умов цього договору його може бути розірвано або визнаний недійсним на вимогу іншої сторони за рішенням суду з поверненням майна продавцю за актом приймання-передавання протягом трьох робочих днів з моменту набуття чинності рішення суду та повернення коштів покупцю, відповідно до чинного законодавства України.

У такій ситуації держава залишається з відпрацьованою шахтою та її обов'язком є запровадження заходів щодо фізичної ліквідації та рекультивациі порушених земель.

Крім цього, у договорі невирішеним залишається питання напрямку рекультивациі земель, адже за різних напрямів рекультивациі сума коштів на її здійснення значно змінюється.

Іншим, проте також важливим моментом енергетичної безпеки України, є напрямок використання вугілля для виробництва синтетичного рідкого палива та газів. Зважаючи на складну ситуацію із забезпеченням нафтопродуктами і газом на світовому ринку України, зокрема її економічний та політичний складники, цей напрямок може набути нового розвитку. Перші заводи з отримання вуглеводнів було побудовано в Німеччині у 1936 р. Проте протягом 50-60 років минулого століття вони припинили свою діяльність, що пов'язано з відкриттям та розробленням великих та гігантських родовищ нафти й газу. Сьогодні виробництво синтетичного рідкого палива із вугілля у промислових масштабах існує тільки у Південно-Африканській Республіці. Але останніми роками виробництво синтетичного рідкого палива і горючих газів відроджується. У багатьох країнах триває робота з удосконалення і створення нових технологій одержання синтетичного рідкого палива. Політика більшості країн із розвинутою вугільною промисловістю спрямована на те, щоб безупинно забезпечувати стан технічної готовності до того часу, коли заміна нафти вугіллям стане об'єктивно вигідною з економічних причин або через стратегічну потребу. Найпридатнішим для одержання рідкого палива у великих обсягах є буре вугілля. Якщо нафта дорожчатиме надалі такими ж темпами як і зараз, то вже через 5-6 років виробництво синтетичного рідкого палива може стати рентабельним [1].

З огляду на викладене, варто погодитись з думкою Д.Ю. Череватського, що державі і приватним підприємствам корисно було б використовувати інститут концесій, що законодавчо встановлений на Україні, але не поширюється на вугільну галузь [4]. Суть концесійної моделі полягає в тому, що держава виставляє на тендер ділянку шахтного поля, придатну для експлуатації. На основі концесійної угоди інвестор здійснює розроблення визначеного відводу і розпоряджається добутиим вугіллям, оплачуючи державі концесійний збір, величину якого встановлюють залежно від гірничо-геологічних умов і ринкової кон'юнктури. При цьому власник ділянки може встановлювати нульову ставку для концесіонера і навіть доплачувати йому за участь [4].

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що найближчим часом ми практично не зможемо відмовитись від скорочення видобування вугілля з огляду

на специфіку вітчизняного енергетичного виробництва, металургійного комплексу та інших галузей економіки. Щодо вже приватизованих підприємств та їхніх екологічних зобов'язань, то виникають сумніви щодо дотримання ними вимог Типового договору через високу вартість виконання цих робіт. Перспективним напрямком можна відзначити виготовлення з вугілля синтетичного рідкого палива, газу та інших продуктів.

Складна економічна ситуація в Україні не дає змоги профінансувати з держбюджету технічне переозброєння вугільних підприємств у повному обсязі. За умови подальшої приватизації вугільних підприємств, держава ризикує втратити інвестиційно привабливі підприємства з позицій їх перспективних запасів або відносно невеликого зносу основних фондів. З метою недопущення приватизації кращих підприємств галузі та виведення галузі з кризового стану доцільно використовувати у перспективі концесійні угоди.

Принциповим моментом приватизаційної політики у такій специфічній для держави галузі, якою є вугільна промисловість, є прояв підприємницьких інтересів та їх узгодження з інтересами держави та суспільства [4].

Література

1. **Комплексне** використання вугілля для виробництва рідкого палива, газу та електроенергії / Г. Ковтун, А. Степанов, Г. Матусевич. – 2008. – № 4. – С. 68-75.
2. **Методичні** засади та шляхи підвищення ефективності природоохоронних витрат при закритті вугільних шахт / О.М. Сухіна. – К. : РВПС України НАН України, 2006. – 86 с.
3. **НАЕК "Енергоатом"** Енергетична стратегія України. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.energoatom.kiev.ua>. Станом на 07.02.2010 р.
4. **Приватизация** украинских шахт в свете конкуренции ин-тов / Д.Ю. Череватский // Научные труды ДонНТУ. – Сер.: Экономическая. – Донецк : Изд-во ДонНТУ. – 2006. – Вып. 103-4. – С. 131-134.
5. **Про затвердження** типового договору купівлі-продажу пакета акцій відкритого акціонерного товариства шахти (розрізу) за конкурсом: Наказ № 573 за станом 29 березня 2002 р. / Фонд державного майна України. – Офіц. вид. – К., 2002. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zakon.rada.gov.ua>. Станом на 10.09.2007 р.
6. **Структурно-динамічні** зрушення у вугледобувній галузі України та їх трансформаційний вплив на просторовий розвиток регіонів / О.М. Сухіна. – К. : РВПС України НАН України, 2008. – 96 с.
7. **Суєта** вокруг угля / Л. Анастасьева Зеркало недели. – 2006. – № 42, 4-10 ноября. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.zn.ua>. Станом на 10.09.2007 р.

Мандрук В.О. Проблемы приватизации угольной промышленности Украины та целесообразность ее проведения

Проанализировано состояние и основные проблемы приватизации угольной промышленности Украины. акцентировано внимание на энергетической безопасности страны. Рассмотрены экологическая составляющая приватизации, а также возможность использования угля как сырья для производства синтетического жидкого топлива. Сделаны выводы относительно перспективы последующей приватизации угольных предприятий на основе концессионных соглашений.

Ключевые слова: угольная промышленность, приватизация, энергетическая безопасность страны, концессионное соглашение.

Mandruk V.O. The problems of privatization of Ukrainian coal industry and the expedience of its realization

The state and basic problems of privatization of Ukrainian coal industry are analyzed. The attention on power safety of country is accented. The ecological constituent of privatization and also possibility of using the coal as raw material for the production of

synthetic oil-fuel are examined. The conclusions in relation to the prospect of subsequent privatization of coal enterprises on the basis of concession agreements are done.

Keywords: coal industry, privatization, power safety of country, concession agreement.

УДК 339.142

Здобувач В.С. Полівчак – Львівська КА

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ КОМЕРЦІЙНОГО БІЗНЕСУ

На основі опитування власників і керівників роздрібних торговельних підприємств і одиниць визначено й розкрито перепони зовнішнього середовища у розвитку комерційного бізнесу. Подано відповідні рекомендації щодо вдосконалення інституційного, фіскального й фінансового регулювання комерційного бізнесу. Встановлено, що становлення дієвого організаційно-господарського механізму підприємництва у великих корпораціях паралельно з формуванням широкої мережі ефективно регульованого державою малого підприємництва – це найважливіший чинник підприємницької діяльності суб'єктів господарювання і запорука виведення української економіки з кризи і її дійсного реформування на конкурентних ринкових засадах.

Ключові слова: комерційний бізнес, зовнішнє середовище бізнесу, законодавча база, податки, джерела фінансування, інфраструктура.

Вступ. Реформи трансформаційного періоду переходу до ринку відкрили для всіх членів суспільства можливість легально займатися приватним бізнесом, отримувати прибуток і розпоряджатися ним на свій розсуд. Масовий прихід представників всіх верств населення переважно у комерційний бізнес привів до того, що новітні підприємці зіткнулися зі серйозними проблемами, які характерні для бізнесу всіх країн світу, але в українському варіанті набули гіпертрофованого характеру.

Проблеми зовнішнього середовища підприємницької діяльності та роль держави у його формуванні найбільшою мірою висвітлено в працях таких українських вчених, як В. Безугла, О. Гаврилюк, С. Гаман, І. Грищенко, Т. Качала, П. Ковалишин, Т. Косянчук, А. Луценко, П. Матвієнко, М. Мельник, Т. Овчаренко, Л. Шемаєва [1-11]. При цьому домінує розгляд цього питання у контексті інвестиційного клімату [2-8], його впливу на залучення фінансових ресурсів [1], на венчурне інвестування [4], на промисловий комплекс [10], залишаючи поза увагою особливості впливу на підсистему комерційного бізнесу торговельних підприємств, що потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета цього дослідження полягає у визначенні основних чинників зовнішнього середовища, які впливають на розвиток комерційного бізнесу в Україні й випрацювання на цій основі відповідних рекомендацій щодо забезпечення сприятливого впливу державного регулювання на комерційний бізнес.

Виклад основного матеріалу. З метою з'ясування основних проблем функціонування комерційного бізнесу торговельних підприємств ми провели анкетне опитування власників і керівників роздрібних торговельних підприємств і одиниць. Серед найхарактерніших сучасних проблем вітчизняних торговельних підприємств практики галузі торгівлі вказали: недосконалість